

GRÓF PÁLFFY JÁNOS MŰKINCSEI.

IRTA: RADISICS JENŐ.

Mintha most is látnám néhai gróf Pálffy Jánost, egyikét Magyarország legelőkelőbb és leggazdagabb főurainak, akít életében a titokzatos homálynak egy neme vett körül, akiről annyian tudtak mesélni, ritkán jót és hízelgőt, annak ellenére, hogy kevesen ismerték egyéniségét, jellemét pedig legkevesebben. Külsője, alakja, fellépése és modora íziben elárulták a főurat. Előkelő fejét öntudatosan hordta, választékosan öltözködött s akkorra illedelmességről aminőt ő tanusított az érintkezésben, már rég leszoktak az emberek: típusa volt a grand seigneur-nek, aminőknek emlékét a XVIII. század francia írói tartották fenn számunkra.

Gróf Pálffy
János
műkincsei.

Sohasem sietett. Nyugodtan hallgatta végig az embert, mialatt tiszta, szép, kék szeme a beszélő lelkét kutatni látszott. Bizonyos fölényvel, de azért szívesen beszélgetett érdekesen és tanulságosan, mert sok mindent tudott s bámulatos emlékezőtehetsége volt. Jaj volt annak, aki valamely rejtett mellékcéllal, oldalt kerülve, közeledett hozzája. Egy szempillantás alatt átlátott az illetőn, arcán gúnyos mosoly jelent meg s akár a közvetlen közelből kilőtt nyíl, érte őt a válasz marón, hidegen, kegyetlenül, sebzőn.

Folyton járt-kelt. A külföldön Párisban, Londonban és Olaszországban tartózkodott előszeretettel, de legszívesebben Párisban időzött, ahol az úgynevezett Palais Pompéien-t bírta, melyet később az Avenue Victor-Hugoval szomszéd rue Leroux-ban fekvő palotával cserélt fel. A nyarat Magyarországon töltötte birtokain, különféle kastélyaiban és váraiban, Pozsonyban, Királyfán vagy Bajmócson, mely utóbbinak építkezését maga vezette, rendezgetve az ott felhalmozott műkincseket, keresve a szépben a legszebbet, ami lelkének egyetlen gyönyörűsége, életének egyetlen szenvedélye volt. Zárkozott természete nem igen kereste a társaságot. Lényé sajátos ellentéte volt azoknak, akik őt körülvették s hívatra lettek volna társaságát alkotni. Szinte idegennek látszott hazájában, noha kétségtelen, hogy nagyon szerette azt, amit végrendelkezése bizonyít legjobban. Én is, akít bizalmának akkora mértékével ajándékozott volt meg, aminővel kevesen dicsekedhetnek, sajátos módon ismerkedtem meg vele. Tudtam, hallottam, hogy Pálffy János mesés műkincsek tulajdonosa. Érthető tehát, hogy azokat látni óhajtottam. De mondták nekem azt is, hogy a gróf megközelíthetetlen, s nagyon nehezen áll szóba előtte ismeretlenekkel. Ajánlották tehát, kérném fel közvetítőül néhai Poór Antalt, aki neki kedves embere. Én azonban mást cselekedtem. Levelet írtam, amelyben arra kértem a gróft, engedné meg nekem, hogy gyűjteményét tanulmányozhassam. A válasz kitérő volt. A levelet titkárjával iratta s csak az aláírás volt a grófé magáé. Magam sem tudom miért, talán azért, mert nem tetszett nekem sem a levél, sem a formája, én is másnak tollba mondott levélben köszöntem meg az övét s mindössze nevemet írtam alá sajátkezűleg. Két napon belül sajátkezű levélben hívott meg engem a gróf s kért fel, látogatnám meg őt Pozsonyban. Amit meg is tettem azonnal.

□

□

Nem szándékom Pálffy János életrajzát ezúttal vázolni. Mégis lehetetlen, hogy amikor művészi hagyatékaról beszélek, említést ne tegyek az emberről is, aki azt egy élet munkássága árán összegyűjtötte.

GRÓF PÁLFFY JÁNOS.

Gróf Pálffy János 1829-ben született. Jogakadémiát végzett Pozsonyban, majd külföldre ment. Már akkor kezdett gyűjteni, kivált festményeket. 1871-ben, tehát 42 éves korában kinevezték őt Pozsonymegye főispánjának, amely címet tudvalevőleg születésénél fogva viselte. De csak három évig állott a megye élén. Rendes, pontos, lelkiismeretes ember lévén, szigorú főnök volt, megkövetelte, hogy a hivatalnokok épúgy teljesítsék kötelességüket mint ő, s annak utána is járt. Ez sehogysem tetszett.

Hogy megbuktassák, lépten-nyomon akadályokat gördítettek útjába. Tették azt, amit úgy szokás mondani, hogy megkeserítették az életét s végezetül nyílt közgyűlésen követelték lemondását és leszavazták. Ő maga, mint elnöke a közgyűlésnek, jelentette ki a határozatot, fagyos nyugalommal. Attól fogva nem vállalt több nyilvános tisztséget s a közügyekkel sem foglalkozott. Főispáni fizetését sohasem vette föl, pozsonymegyei alapítványokra adta azt, s még vagy 500.000 koronát áldozott közcélokra főispán korában.

Nagy vagyont örökölt volt, amelyet azonban óriási adósságok terheltek. Rövid időn belül azonban rendezte ügyeit, kifizette a hitelezőket s halálakor oly tekintélyes szabad vagyon ura volt, aminőre Magyarországon nincsen példa, mert Magyarországon, Ausztriában és Franciaországban fekvő hagyatéka legalább 80—90 milliót ér. Emellett az ősi, jórészt elhagyatott, üres kastélyok és várak műkincsekkel népesedtek be. Festmények, bútorok, falkárpitok, bronzok, porcellánok, arany- és ezüstművek s egy serege a művészi becsü apróságoknak csatlakoztak a folyton növekvő vagyonhoz, hogy hirdessék fényét az ősi Pálffy-nemzetségnek, mely hazájának hősokeket adott s két nádort, akik közül az egyik, János (1664—1751.), a török elleni harcban tüntette ki magát s Mária Terézia alatt a magyarországi seregek fővezére volt. Végül, hogy teljes képét nyerjük az elhunytak s megismerjük őt a maga igazi mivoltában, közölni fogom végrendelete néhány pontjának kivonatát.

Hogy neki is megvoltak a maga hibái, hogy bizalmatlan, alkalomadtán maliciózus is volt, műkincsekért ezeket áldozni, saját embereinek szolgálatát ellenben nem volt hajlandó bőkezűen megjutalmazni, hogy gyűlölni tudott, szeretni ellenben nem s ahhoz sem értett, hogyan kell magát megszerettetni?...

Az élet nagyon szövevényes valami. Ismerni kellene mindazokat a körülményeket és tényezőket, amelyek a jellemek kialakulásánál közreműködnek, mielőtt azokról ítéletet mondunk. Csak egyet említek: a lehető legrosszabb emberismerő volt. Vajon hány-szor csalódik az ilyen az életben?

Nem volt *homme à femmes*; az asszony nem érdekelte őt; nem is nősült meg. Igaz, hogy a nőkkel való érintkezés nem minden vonatkozása alkalmas az idealizmus fejlesztésére, de legalább, mintegy kárpótlásul, derültebb életfilozófiával ajándékozta meg az embert. Ezt is megtagadta tőle a végzet. Élete vége felé őt is elérte azoknak a sorsa, akik arra vannak kárhóztatva, hogy egymagukban éljenek. Meg vagyon irva, „Az Ur Isten pedig ezt is mondotta vala: Nem jó az embernek egyedül lenni.“ De azért voltak hű emberei, bizalmának letéteményesei, akik ma is törvény gyanánt tisztelik szándékait és akaratát.

□

Említettem fiatalabb éveiben tett alapítványait. 1900-ban a magyar középosztály fiaí részére tett alapítványával módot akart nyújtani a szerény anyagi viszonyok között lévőknek arra, hogy középiskolai és főiskolai tanulmányaikat folytathassák. Ennek az alapítványnak a magva a vöröskői vár egy része, jövedelme pedig 60.000 korona, melyet halála óta a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kezel.

Végrendeletének kilencedik pontjában egy újabb alapítványt tesz erdői gróf Pálffy János tanulmányi alapítvány címen, oly kiváló tehetségű — szó szerint idézek — törekvő, született keresztény vallású magyar ifjak részére, akik valamely magyar főiskola eredményes elvégzése után, ismereteik bővítése és gyarapítása céljából, még külföldi híres főiskolákat, vagy más neves főintézeteket, mestereket, műhelyeket, gyárakat stb. felkeresni s azokban tanulmányaikat s önképzésüket tovább folytatni óhajtják. Ez alapítvány részére mintegy 3 és fél millió értékű uradalmakat kötött le. A tiszta jövedelemből négy-

□

hatezer koronás ösztöndíjak alakítandók, — tellik a jövedelemből husz-harminc efféle stípendium — amelyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter az érdekelt főiskolai tanár-testületek meghallgatása után adományoz, meghatározván egyúttal azt a külföldi főiskolát vagy intézetet, egyáltalában azt a helyet, amelyet az ösztöndíjasnak látogatnia kell. Megfelelő eredmény esetében jogosítva van a miniszter ugyanazt háromszor részesíteni az ösztöndíjban. Egyforma tehetség és eredmény mellett előnyben részesülnek azok, akik az előbb említett alapítvány ösztöndíját már is élvezték. Ki vannak zárva, akiknek szülei a továbbképzés költségeit a sajátjukból fedezni képesek, továbbá a katonák és a papok. Az ösztöndíjasok tanulmányaik befejeztével bizonyos ideig közszolgálatot tartoznak végezni, ennek azonban nem kell feltétlenül állami szolgálatnak lenni, hanem csak közhasznunak, amiért a miniszter e tekintetben is legjobb belátásához s a szükséghez képest intézkedhetik. Szükséges-e külön kiemelni, hogy ezzel az alapítvánnyal mekkora kulturhatalmat adott a magyarság kezébe gróf Pálffy János? S van-e párja e hazafias bőkezűségnek?

Aki Pálffy János lelke mélyébe akar belátni, olvassa el végrendeletének azt a részét, amelylyel a nemzetnek tett másik ajándékát vezeti be. Ime: „Éltem hosszú folyása alatt tett külföldi utazásaimnak s ottani huzamosb tartózkodásaimnak az oka és célja nem csupán az volt, hogy én a saját műizlésemet kielégítem, hanem hogy a külföldnek a képzőművészetekben gazdag tárházából megszerezsek annyit, amennyit a körülményekhez és anyagi erőimhez képest megszerezni lehetett s, hogy e megszerzett képzőművészeti tárgyakat hazahozva, hazánknak ily tárgyakban szűkölködő voltán segítsek s ezekkel a hazai műizlést nemesítsem s a művészetet ébresszem“.

Ez okból hagyományozta az országnak a különféle kastélyokban és palotákban elhelyezett képek legjavát, összesen 178 darab festményt. Van ezek között 56 hollandi, 57 olasz, 8 darab német, vagy 20 modern francia és egyéb kép. Csak néhány nevet említek, amelyeket a Szépművészeti Múzeum beható kritika után elfogadott: Francesco Francia, Baltraffio, Tizian, Andrea del Sarto, Rembrandt, Hobbema, Troyon, Courbet, Daubigny. Ugyanaz a pont, mely a festmények tekintetében intézkedik, elrendeli, hogy a királyfai és bajmóczi várkastélyokban, úgyszintén a pozsonyi és bécsi palotákban felhalmozott műtárgyakat múzeumszerű megtekinthetőséggel, jelenlegi elhelyezésük megtartásával, az ahhoz értőknek, a képzőművészetek iránt érdeklődőknek s egyáltalán a művelt nagyközönségnek megtekinthetővé és hozzáférhetővé kell tenni. Szívükre köti egyúttal az örökösöknek, fordítsanak különös gondot arra, hogy e műkincsek egyike vagy másika el ne kallódjék, meg ne rongálódjék, vagy el ne pusztíttassék. Bizony, bizony, áldatlan munkát végeznek itt Magyarországon azok, akik mindenkihez csak a gyengéket, a tévedéseket és hibákat keresik és látják meg s abban lelik gyönyörűségüket, hogy sikerült valakit lebecsülniök. Ha még oly sok fogyatkozása, hibája lett is volna gróf Pálffy Jánosnak, végrendeletének most említett részével mindent jóvá tett s díszhelyet biztosított magának a legjobb hazafiak sorában.

□

□

Minden gyűjteményben két érdekes momentum van. Az egyik az anyag maga, annak minősége, a másik a gyűjtő pszichológiája. Ez talán még érdekesebb, mint a gyűjtött anyag, mert ahhoz, akárminő az, rendesen van hasonló, de két egyforma emberi lélek nem igen találkozik. Engem is a Pálffy-féle gyűjtemények pszichológiája kötött le elsősorban, mikor a műtárgyak leltárát a nyáron készítettem.

Nagyjában ekként lehetne a gyűjteményt jellemezni: a bajmóczi várban a középkor végének, a XVI. és a XVII. század műemlékei; hozzájuk csatlakoznak a bazini várkastélyban őrzött tárgyak; a pozsonyi palotában XIV. és XV. Lajos korának pompázó nagyúri alkotásai viszik a szót. Királyfa végül Mária Terézia korának van szentelve. A bécsi palotát s gyűjteményét ezuttal mellőznöm kell, mert ott nem én leltároztam, tehát nem ismerem eléggé, hogy róla részletesebben nyilatkozhassam. A kettő között nem annyira a kor, mint inkább a stílusbeli különbségek alkotják a válaszfalat,

mert a XVIII. század művészete tudvalevőleg más formában nyilvánult meg szülőföldjén, Franciaországban, más formában azon kívül, Európa többi országaiban. E tényeket kiegészíti az a további tény, hogy Pálffy János a bajmóczi várat milliók árán úyszólván újból felépítette s abból egy valóban műbecsű fejedelmi székhelyet teremtett. Miért gyűjtött az elhunyt, miért építtetett várat? Elsősorban nyilván lelke belső szükségletéből, lelke szomjuhozta a művészetet, amint azt maga is mondja. De észreveszünk amellett mást is. A gróf gyűjtés közben valamelyes történeti vezérfonalat követett. Gyűjteményének minden egyes csoportja szoros összefüggésben áll a hellyel, amelyen van, azaz egykorú azzal az ősi, örökölt kastéllyal vagy palotával, amelyben helyet nyert, s természeténél fogva annak kiegészítő része, a legtagabb értelemben vett bútorzata. Ez a történelmi vezérfonal tehát nem volt általános természetű, hanem egy eszmének állott szolgálatában. Ez az eszme pedig kétségkívül a Pálffy-nemzetség fényes multja volt. Ezt akarta régi fényében ragyogtatni a megboldogult, akit nem a grófi cím tett büszkévé, hanem a tudat, hogy egy oly nemzetségnek sarja, mely hazájának szolgálatot tett s melynek nemzete ezért köszönettel tartozik.

Nem tudom, így van-e, soha senkitől sem hallottam; de érzem, hogy ennek így kellett lenni. A Pálffy-család multjára kellett gondolnia a grófnak és arra, hogy ő van hívva a hagyományok szellemében folytatni ősei megkezdett munkáját azzal, hogy rengeteg vagyont gyűjt, várakat épít, kastélyait műkincsekkel megtömi, halála esetére ajándékot ad az országnak s alapítványokat tesz hazája jövő munkásainak képzése céljából.

Kiváltképp abban az intézkedésében, melylyel elrendeli, hogy a kastélyaiban és váraiban lévő műkincseket utódainak meg kell őrizni s a közönség részére hozzáférhetőkké tenni, domborodik ki legjobban az a gondolat, hogy a Pálffy-család hivatásához tartozik hazájának hasznos szolgálatokat tenni, mert elemezve ez intézkedést, arra az eredményre jutunk, hogy ezzel a megboldogult tulajdonképpen három, illetőleg négy páratlan, nyilvános muzeumot adományozott az országnak anélkül, hogy azokat a velük járó kiadásokkal megterhelte volna. A terheket a Pálffy-család tartozik viselni. De nemcsak látványosságnak szolgáló múzeumokról van itt szó. A gróf a messze jövőbe tekintett, magasabb célokat követett, mikor rendelkezett.

Nem a fővárosok, nem azoknak főutcái, sem nem a nyilvános épületek adják meg az illető ország intellektuális színvonalának és gazdasági súlyának tiszta képét. A főváros mindenkor az ország szellemi és anyagi erejének maximumát tünteti fel, architektúrája az esztétikai szépről, a paloták belseje a leggazdabbaknak a fényűzésről táplált fogalmát; míg az utcák, mint olyanok, az összegét annak a gondozásnak, amelyet a városi hatóság ez irányban kifejtteni képes. Ahhoz, hogy egy országot helyesen megítéljünk, a vidék adta átlagát kell vennünk. Az intellektuális centrumok szaporítása a vidéken tehát előnyére válik az országnak a maga egészében. Ott, ahol ilyenek vannak, s könnyen hozzáférhetők, gócpontok keletkeznek, melyek úgy a bel-, mint a külföldi utasokat magukhoz vonzzák, akik ekként mintegy új csapásokat törnek, új országutakat köveznek ki, melyek mentén újabb kereseti források nyílnak meg.

A különféle szükségletek megfelelő új intézményeket hoznak létre, szállókat és egyebeket, amik nem kis mértékben járulnak hozzá az illető vidék vagyoni gyarapodásához. Szívesen mondanám, hogy a gróf végrendeletének ez az intézkedése hasonlatos az örökös hálaadáshoz szülőföldje iránt, mely lehetővé tette neki, hogy saját ideálja szerint élhessen s áldozhasson, anélkül hogy számolnia kellene, élete egyetlen szenvedélyének, a műkincsek gyűjtésének. Lehet abban, hogy nem engedi meg, hogy a halála alkalmával talált állapotban bárki is változtasson, az alkotó szerzői híúsága is közrejátszott, miért ne? Volt joga hozzá. Ritka gyűjtőnek van oly kiváló érzéke az összevaló darabok csoportosításához, kevés ember bír a vonalak szépsége iránti érzék akkora fejlettségével, a tömegek és színek összhangjára alkalmas ítélőképességgel, mint a minővel ő birt és ebbeli tehetségének teljes tudatában volt. Meggondolással szerzett, személyesen rendezett el mindent s úgyszólván még egy széket sem helyezett el véletlenül. Mi sem volna természete-

tesebb, mint hogy élete munkáját a maga eredeti mivoltában óhajtotta fönntartani, annál is inkább, mert azok közül az alkotások közül való, amelyeknek révén legkönnyebben behatolhatunk a lélek titkaiba. Az ő lelke hozzáférhetlen volt életében, most, hogy meghalt, feltárul előttünk egészen.

Megkísérlem most, hogy jellemezzem magyarországi gyűjteményeinek egyes csoportjait. Idősorrendben haladva, Bajmócz várát illeti meg az első. III. Ferdinánd donációjaként jutott a Pálffy-család birtokába 1637-ben. Ebből az időből származik a főbejárat, az ahhoz csatlakozó igénytelen külsejű balszárnya a várnak, valamint néhány kőből faragott kapukeret, mely az udvarok belsejében látható. Pálffy János gróf őseitől örökölte e várat, mely a Nyitra kies völgyében fekszik, s azt úgyszólván alapjából újraépítette húsz éven át saját eszméi és tervei szerint, melyekhez Hubert József műépítészen talált odaadó, szakavatott munkatársat, aki a kapott eszméknek testet tudott adni. A vár északnyugatról mély árokkal körülvett magaslaton, természésklán épült. A sziklák alakulásához képest hármass védőövvvel és hármass nívauval bír, azaz a harmadik és a legkisebbik udvar 20 méterrel fekszik magasabban, mint az első nagyobbik udvar, amelyből a másodikba, egy széles, lónak is alkalmas korlát nélküli lépcső vezet föl. A vár legkülső, gyűrűalakú traktusában vannak az adminisztrációnak s az egykor a vár védelmére szolgáló seregeknek szolgáló helyiségek, a másodikban a vendégszobák, a kápolna s a megboldogult lakosztálya. A belső, két kerek, 60, illetőleg 71 méter magas torony közé foglalt épülettömbben vannak a fogadóhelyiségek, az úgynevezett Hunyady-terem s néhány vendégszoba; a legfelsőben pedig emeletenkét egy-egy lakosztály, amelyhez a tornyok egyikében elhelyezett széles, kényelmes csigalépcső útján lehet jutni. A várban összesen 182 különféle helyiség, lakosztoba pedig mintegy 50 van. A vár területe 7130 négyszög-méter; a beépített területé 4000 négyszög-méter. A vár újjáépítésének költsége 3 millió koronára tehető. Stílusa a várnak a késő XV. század építészetének franciás válfaja, kivált a homlokzatokat illetőleg. Belső kiképzése ellenben több korszakot ölel föl. Az átmeneti stíluson kezdve, a gótikának s a renaissancenak egyaránt jutott benne hely, sőt a XVII. századnak is, mely a kápolnának adja meg jellegét. Ebbe a keretbe illeszkednek bele az ottani gyűjtemények, nagyobbára bútordarabok, melyeket a gróf maga vásárolt vagy másoltatott, mintaszerű eredetük után. Ezekhez járulnak kiegészítésképp fegyverek és keleti szőnyegek, órák, majolikák és festmények; ezeknek egyrésze képtárakban őrzött világhírű remekek másai.

A vár építkezése még nem rég folyván, érthető, hogy berendezése csonka és hiányos. A halál akadályozta meg a gróftól művének befejezésében. Abból azonban, amit néhány készen álló lakosztályban látunk, képet alkothatunk magunknak arról, miként alakult volna a vár belső berendezése, ha a sors néhány évvel meghosszabbítja életét.

Bajmóczon is megnyilvánul a gróf helyes érzéke a stílbéli követelmények iránt. A XV. és XVI. század kastélyai más viszonyok között fejlődván, mint a mi házaink és palotáink, nem nyújtják a bentlakónak azt, amit ezzel a rossz szóval, hogy „lakályos“, szokás megjelölni. Abban az időben még nem váltak külön a lakosztályok keretén belül a minden egyes életfunkciónak megfelelő helyiségek, amint azt manapság látjuk. Az akkori bútorszak sem tünteti fel azonnal az illető helyiség rendeltetését oly szembezőköen, mint jelenleg. Az egyes bútordarabok átlagos méretei nagyobbak voltak a mi bútoraink átlagos méreteinél s ehhez képest kevesebb is volt belőlük egy szobában, mint ahogy mi azt megszoktuk. Egyes, nekünk szinte nélkülözhetetlennek látszó típusok még nem is voltak meg.

Ugyane tények ötlenek a szemébe azoknak, kik a bajmóczai vár berendezett termeit végigjárják. A bútorszak javarészt tölgy- és diófából faragott oszlopos, kétajtós, emeletes szekrényekből, pohárszékekből, kisebb-nagyobb fiókos szekrényekből állanak, melyeken színes faberakások, intarziák alkotják a díszítést. E bútorok a festői, ötletes elren-

dezt kerülve helyezték el. Zömük a XVII. századból való s a délnémet izlés szellemében készült. Ennek magyarázata valószínűleg az, hogy ebből a korból származó másfajta bútort manapság kapni úgyszólván nem is lehet; de meg talán, mikor a gróf vásárlásait eszközölte, gondolt arra is, hogy az a kevés számú bútor, mely a XVI. és XVII. század folyamában Magyarországon készült, nem sokban különbözött az egykorú német bútoroktól, legfőképpen azért, mert mi akkor a nyugoti stílváltozatokat Németország révén kaptuk s a városokban élő iparosok is németek voltak, akik fajrokonaikkal az összeköttetést soha meg nem szakították. XV. századi gótikus bútor alig van a városban. Tudta a gróf nagyon jól, hogy ilyeneket ma már még a legnagyobb áldozatok árán sem lehet szerezni, egyszerűen azért, mert nincsenek forgalomban. Megelégedett tehát jó minták után készült hű másolatokkal, melyek ebbeli mivoltukat őszintén mutatják s a nézőt tévedésbe ejteni nem is célozzák. Legegyöntetűbb, legharmonikusabb benyomást kelt az úgynevezett Hunyady-terem, a dispozitóriumnak nevezett fogadószoba és a megboldogult dolgozószobája. Ez utóbbi keletről származó, sokszínűre kifestett, fából való falburkolatával, négy fényes belsejű, spanyol származású, fiókos szekrényeivel (vargueno), valamint kisázsiai, részben oszlopos imaszőnyegeivel, színben nagyon sikerült. Nem lehet ugyanazt állítani a tornyokban elhelyezett gótikus izlésű, de újonnan készült lakosztályokról, melyeknek falait nagy mintájú lombdíszek közé foglalt festett alakok díszítik; itt csak az asztalosmunka anyaga és minősége nevezhető mintaszerűnek. Legkevésbé sikerült a fölépcsőház. Fala vízszintes, felváltva vörös és fehér márványsávokkal borított. Keresi — anélkül azonban hogy megtalálná — az összeköttetést a vár többi részeivel.

A Bajmóczon található sok érdekes műemlék közül mint különösen figyelemre méltókat jelzem a következőket: 2 oltárkép, melynek mestere bizonyára Orcagna, egy Vasari ecsetére valló festmény, mely Pandóra szelencéjének történetét tünteti föl, a gróf hálószobájának ágy- és ablakfüggönye; az előbbibe egy XV. századbeli burgundi falkárpit van beillesztve, mely csonka volta dacára értékes, az utóbbiban pedig egy XIV. századbeli falkárpitot, valamint néhány ugyanabból a korból való, állatokkal díszített francia tapisserie-darabot fedez fel a figyelmes szemlélő; egy nagy, kétajtós, berakott mivű szekrény 1603-ból az Igazság és Mértékletesség alakjaival; egy ugyancsak színes fákkal berakott láda, elején oszloptartotta ívekben címerek, mindkettő délnémet; egy olasz származású asztal, lapjában 12 fedeles mélyedés, bennük üveg alatt hársfából faragott, színesre kifestett várak; egy érdekes és szép mázas, kétségkívül magyar kályha, tudtommal az egyetlen, mely a XVII. század elejéből reánk maradt, mert az Iparművészeti Múzeumban őrzött kékmázas, fehér virágos kályha és ennek párja Krasznahorkán későbbiek; egy állítólag a pécsi székesegyházból származó, bronzból öntött vitzartó medence, melynek korát nehéz meghatározni; hogy középkori, az bizonyos s hogy az említett székesegyház eredeti berendezéséhez tartozhatott, nem lehetetlen; egy augsburgi XVII. századbeli tornyos, áttetsző zománcos lemezekkel ékes óra és végül egy XIV. századbeli, részben ezüsttel, részben vörösrézrel burkolt bronz gyertyatartó, melyet Karabacek ismertetett.

A bazini várkastély sem architektúráját, sem belső tartalmának értékét illetőleg nem mérközhetik Bajmóczal. Legérdekesebb része az alaprajza. Egyébként a megkezdett, de be nem fejezett munka benyomását kelti, melyet az elhagyatottság árnyéka kezd környékezni. Ha mégis közvetlen Bajmócz után említem, ennek az az oka, hogy stílisztikailag közvetlen hozzákapcsolódik. Berendezése a XVI. és XVII. század művészi légkörében mozog, annak egyik árnyalata, mely bizonyára szintén lekötötte volna érdeklődésünket, ha elkészül. Mert például a földszinten lévő, levéltárnak nevezett helyiség igen hangulatos, jóllehet a benne elhelyezett bútordarabok inkább közepes minőségűek. A németek találták ki e kifejezéseket: „Raumkunst“ és „Raumkünstler“. Ha valakire, úgy Pálffy János grófra illik a Raumkünstler jelző. Ennek a tehetségének a nyomát

látjuk a bazini várban, jobban mint bárhol másutt, mert munkájában itt sem értékes műkincsek, sem építészeti hatások nem segítettek.

Bazinban találkozunk először az ezüstkamarával, a Pálffy János-féle gyűjtés egyik jellegzetes ágával. A családi multak emlékeiben élő főúr lelkületének megnyilatkozásai ezek a kincseskamarák, aminő van ezenkívül még kettő, egy Királyfán és egy Pozsonyban. A bécsi palota is rejt magában nagy értékű ezüstműket, de ezekről nem szólhatok, mert nem láttam azokat. Valamennyi ezüstkamara között a bazini a legkevesbbé értékes. A „legkevesbbé“ jelző csak a viszonyt akarja kifejezni közötté és a többi ezüstkamara között, mert egymagában véve eléggé tekintélyes számú, száznál több apróbb ötvösmunkát, üvegterméket, elefántcsontfaragványt tartalmaz, mindmennyi alkotása a XVI., illetőleg a XVII. századnak.

E várkastély berendezése, mint említém, szintén nem lévén befejezve, a szobákban is szórványosan fordulnak elő az értékesebb emlékek, aminők egy kétajtós, német származású szekrény allegorikus alakokkal s a kor ízlésére nagyon jellemző párkányokkal a gróf hálószobájában és egy emeletes, berakott virágokkal díszített, németalföldi szekrény, melynek belseje tükrös fülkét rejt magában mozgatható oldalfalakkal, valamennyi titkos fiókot takar s mint ilyen jellegzetes példája az akkortájt annyira kedvelt bútordaraboknak, melyek szövevényes szerkezetükkel tűnnek ki, aminők kitalálásában egymást fölülmulni igyekeztek az akkori mesterek.

□

□

Pálffy János volt a Pálffyak ú. n. nádori ágának legutolsó sarja. Benne a családi tradíciók még egyszer, utoljára, mintegy lobbot vetettek, éltek benne abban a formában, melyet nekik a megváltozott idők megszabtak, de az öntudatot illetőleg teljes épségükben. Csoda-e, ha az a környezet, melynek minden köve egy-egy emlék, melynek légkörében a nádor élt, a multak leghívebb képviselőjévé avatja utódját, Pálffy Jánost, aki cselekszik úgy, mint cselekedett volna őse, teszi azt, amit tett volna az, legközvetlenebbül érez s leginkább megtalálja a XVIII. század szellemét?

Mikor a királyfai község szegélye mentén fekvő kastélyt környező parkba befordultam, úgy éreztem, mintha valami nagy ür választana el engem attól az élettől, mely alig néhány lépésnyire folyik, melynek magam is részese vagyok, s az elzárkózottság érzetén kívül az a benyomásom volt, hogy régmúlt időket adatott látnom.

A 70 holdas parkba tekintő királyfai kastély nem igen dicsekedhetik érdekes architektúrával. Az uradalom maga királyi adomány révén jutott a család birtokába, a kastélyt pedig a hős nádor építette 1754. táján. Hajlandóbb volnék gyakorlott mesterember munkájának tartani, mint építőművészenek. Alaprajzában nincs gondolat; annak a XVIII. század nagyúri lakjait jellemző diszpozíciónak, mely a feljárt- és lépcsőháznak pompa kifejtésére többé-kevésbbé alkalmas berendezést igyekszik adni, még nyomát sem látjuk: hosszú, egyenes homlokzat, két reája derékszögben állított szárny, valamennyiben szobák sora, előttük zárt folyosóval, ennyi az egész. A lépcsőház nyilván utólag lett átalakítva, de eredetileg is igénytelen lehetett, sőt talán még igénytelenebb mint most.

Mennyire más a kastély belseje! Mintegy 30 berendezett szoba s a folyosó — középső része 126 méter hosszú — telve műtárgyakkal. Fogadóterem, lakó- és vendégszobák a mellékhelyiségekkel váltakoznak, mindannyi rendeltetésének megfelelően felszerelve a XVIII. század alkotásainak két stílbéli változataival, a míg azok a XIX. század első tizedének szigorúbb végnyulványaiban el nem pengenek. Kevés híjja kétezer tételt leltároztam ott a nyáron, mint olyat, amely a közhasználatra szánt jelzőnél magasabb jelzőre tarthat igényt: bútort, bronzokat, keletázsiai és európai porcellánt, faience-ot, falszőnyeget, selymet és ezüstműt. Tulzás volna állítani, hogy valamennyi úgynevezett műkincs. De erre nincs is szükség ahhoz, hogy valamennyi tárgy értékkel bírjon. Nincs, nem is volt olyan palota, kastély vagy emberlakta egyéb hely, melynek minden egyes darabja műremek lenne. Az illető darab értékét az egészhez való viszonya, a ren-

deltetésének megfelelő volta alkotja. A jelen esetben is nem az állapítja meg a királyfai kastély ingó felszerelésének viszonyaink között egykönnyen meg sem mérhető becsét, hogy csupa műkincs, hanem az, hogy kifogástalan eleme egy olyan egésznek, aminőt csak az képes létrehozni, kinek lelke az általa választott korszakban élni tud, akit nem kizárólag a tudománya, tapasztalata, a routine, mert ez nem elegendő, hanem az érzései is vezérelnek. Ha valamit, úgy a királyfai kastélyt gyűjteményestül lehet alkotásnak nevezni s ennek ígérete alatt áll a néző, mikor szobáról-szobára halad, vagy a folyosón, faliszekrényekben és egyebütt elhelyezett tömördek tárgyat nézi, ágyakat, kisebb-nagyobb fiókos szekrényeket, íróasztalokat, többnyire diófából, fából való berakásokkal, console-asztalt, az ülőbútorok mindenféle fajtát, párnázottat s náddal fonyottat, mindenestől aranyozott bútort, aminőt Franciaországban szerettek akkortájt, alig találunk, mert ezek nálunk nem voltak annyira divatosak, aranyozott, bronzból való karos gyertyatartót, lábas órát, kristályüveg csillárt, keleti szőnyegeket, stb. stb. Érdekesek a kínai és japáni származású porcellánok, amiből nagyon sok van Királyfán. A XVIII. századnak a keletázsiai porcellánokat illetőleg szintén megvolt a sajátos ízlése. Mást szeretett mint mi. Szerette a nagyméretű, kobaltkékekkel díszített díszedényeket, a vödörket, a nagyméretű, krizantemumokkal ékeskedő tálakat. Az efféle darabok jellemzők a XVIII. századi kastélyberendezésekre és azoknak szinte elmaradhatlan kellékei. Pálffy János királyfai kastélyában ugyanilyen keletázsiai porcellánt látunk, akár csak őse, a nádor gyűjtötte volna azt. Ezzel is bizonyos hangulatot teremtett Királyfán, ahol ezenfelül nagyon sok, igen ritka, szinte unikum számba menő bécsi porcellán szobrocskával is találkozunk, aminő például a mulató hollandi páros csoport, mindannyi fehér és nagyobbára az úgynevezett kis fehér bélyeget tünteti fel, azaz a kastély építésével egyidőben készült. Érdekesen egészítik ki a keramikai gyűjteményt a holícsi gyárból származó készletek maradványai, köztük sok intim használatra szolgáló edény, valóságos ritkaságok, amik nyilván a kastély eredeti felszereléséhez tartoztak.

A szobák sem múzeumi tárgyak halmazának benyomását keltik: lakásnak szánt és lakásra alkalmas szobákba való bútorok állanak bennük; szobák, amelyekben megvan minden, ami szükséges, kivált pedig amit egy a XVIII. században élő úr szükségesnek talált volna. Vannak kimagasló bútordarabok, illetőleg dísz tárgyak szép számmal, aminők a Falconet-től (E. M. Falconet, 1716—1791.) származó életnagyságú bronz ámor, egy silhouettéjében és összeépítésében rendkívül érdekes angol üveges szekrény, egy órának és légsúlymérőnek Rheimsben fából faragott és aranyozott kerete, aranyozott bronzból való óra, mely repülő sason látszik pihenni, két fából faragott aranyozott és ezüstözött console, állítólag Szelepcsényi hagyatékából, egy angol dolgozóasztalka, mely két egymásra járó asztalkából áll, lapján Vernis Martin virágokkal, egy úgynevezett bureau plat aranyozott bronz veretekkel, négy hegyi kristály csüngőkkel díszített bronz gyertyatartó, melynek egymásra néző ágai XIV. Lajos ismeretes monogramját tünteti fel, tetején a királyi koronával, egy gazdagon berakott, kifogástalan fenntartású hollandi szekrény, hogy a legnevezetesebb darabokat említsem. Emellett, mintegy kiegészítésként, XVII. és XVIII. századbéli kínai és japáni rekesz-zománccal borított díszedényeket látunk, megfelelően elhelyezve.

Szinte szemkápráztató látványt nyújt a királyfai ezüstkamara tartalma, harmadfélszáz darab. Ez is, éppen úgy mint a kastély egyéb felszerelése, nem úgynevezett műgyűjtemény, avagy aranyból és ezüsből való ritkaságok sorozata. Használatra szánt, használatra alkalmas edény úgyszólván valamennyi: tál, tálca, tányér, kosár, evőeszköz, teás- és kávékészlet, amire szüksége lehet az olyan grand seigneur-nek, aki Királyfán él a Pálffy János teremtette színvonalú milieu-ben, ahol a gazda Augsburgban készült XVIII. századbéli toilette-t használ, az őse által Belgrád ostrománál zsákmányul ejtett, himzett bársony szőnyegekben jár s színaranyból való cipőhuzót használ rendszeren.

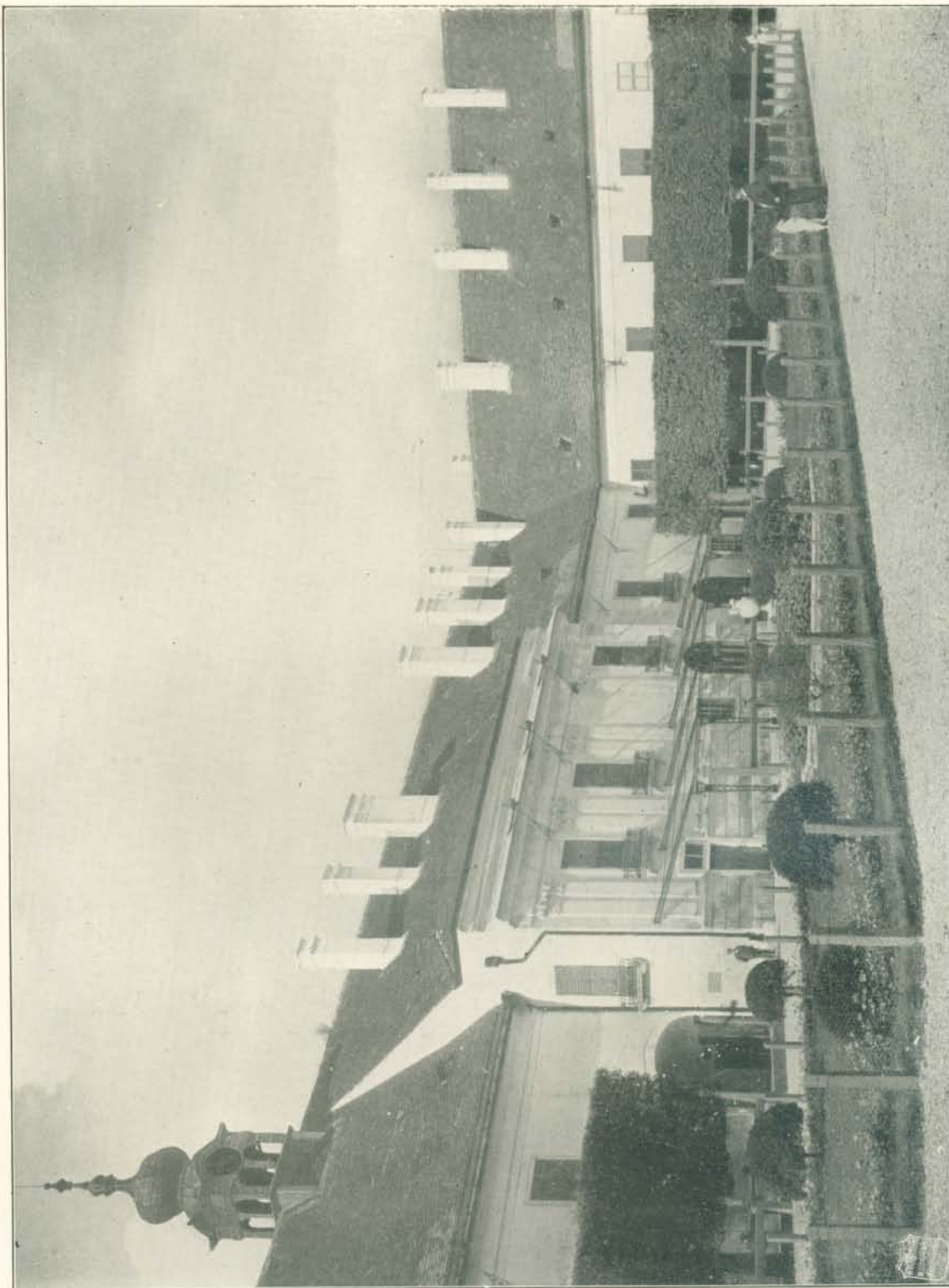
Aki ötvösműveket gyűjt, tudja, hogy sokkal könnyebb magyar vagy német XVI—XVII. századbéli kifogástalan aranyozott ezüst serleget és kupát, akár tizet is megszerezni, mint XVIII. századbéli francia vagy angol síma ezüsből való evőeszközt, tálcat

108.

108. BAJMÓCZI VÁR.
A FŐBEJÁRAT, XVII. SZÁZAD.

CHÂTEAU-FORT DE BAJMÓCZ.
ENTRÉE PRINCIPALE, XVIIe SIÈCLE.

109. KIRÁLYFAI KASTÉLY, AZ UDVAR LÁTKEPE.
CHÂTEAU DE KIRÁLYFA, VUE DE LA COUR.

110. A BAJMÓCZI VÁRKASTÉLY A HALASTÓVAL.
VUE DU CHÂTEAU-FORT DE BAJMÓCZ.

110.

Gróf Pálffy
János
műkincsei.

111

111.

111. KIRÁLYFAI KASTÉLY.
KAROS BRONZ-
GYERTYATARTÓ.
FRANCIA, XIV. LAJOS KORA.

CHÂTEAU DE KIRÁLYFA.
CANDELABRE EN BRONZE.
FRANCE, ÉPOQUE
DE LOUIS XIV.

112.

112. ÓRA, FÁBÓL FARAGOTT,
ARANYOZOTT
KERETTEL. FRANCIA,
XVIII. SZÁZAD VÉGE.

PENDULE EN BOIS
SCULPTÉ ET DORÉ.
FRANCE, ÉPOQUE DE
LOUIS XVI.

113. POZSONYI PALOTA.
A KISEBBIK FOGADÓ-SZOBA.
PALAIS DE POZSONY. PETIT SALON.

114. KIRÁLYFAI KASTÉLY.
A TÜKRÖS FOGADÓ-SZOBA.
CHÂTEAU DE KIRÁLYFA. SALON.

114.

115
Gróf Pálffy
János
műkinesei.

115.

115. POZSONYI PALOTA.
BERAKOTT IRÓASZTAL.
FRANCIA.
XIV. LAJOS KORA.

PALAIS DE POZSONY.
BUREAU INCRUSTÉ,
GENRE BOULLE.
FRANCE. ÉPOQUE DE
LOUIS XIV.

116.

116. KIRÁLYFAI KASTÉLY.
ÜVEGES SZEKRENY,
ANGOL. XVIII. SZÁZAD.

CHÂTEAU DE KIRÁLYFA.
VITRINE EN ESSENCE DES ÎLES.
TRAVAIL ANGLAIS DU XVIIIe SIÈCLE.

117. POZSONYI PALOTA. EBÉDLŐ.
PALAIS DE POZSONY. SALLE À MANGER.

118. BAJMÓCI VÁRKASTÉLY.
A HUNYADI-TEREM.
CHÂTEAU-FORT DE BAJMÓC.
SALLE DITE DE HUNYADI,

118.

Gróf Pálffy
János
műkincsei.

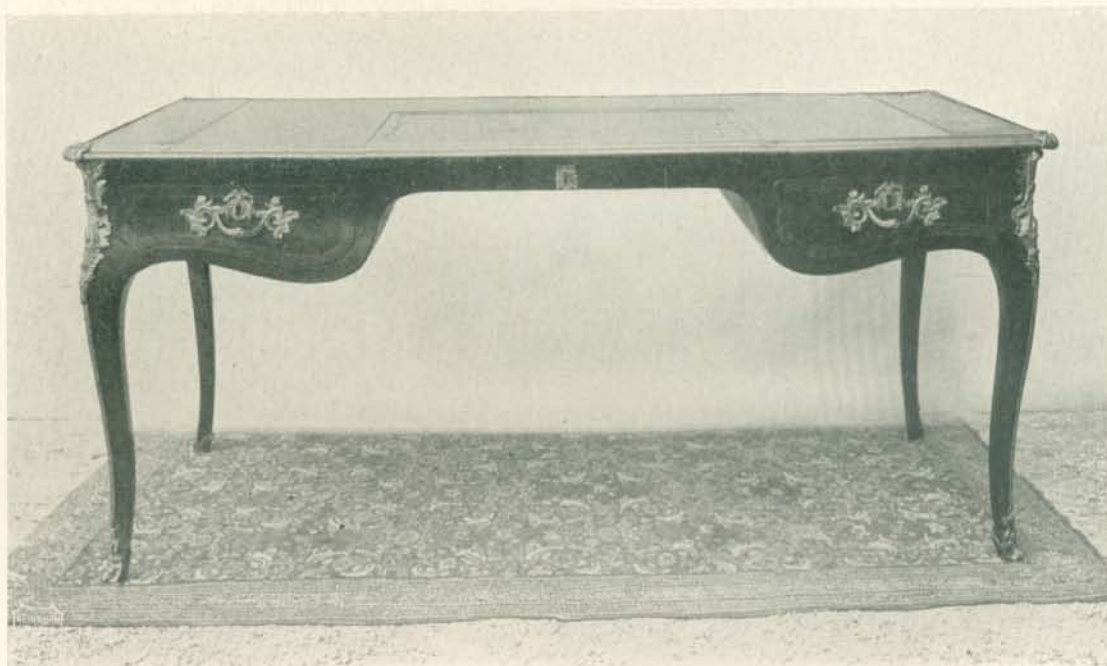
119

119. POZSONYI PALOTA.
ÓRA ÉS GYERTYATARTÓK,
ARANYOZOTT BRONZ.
FRANCIA, XVIII. SZÁZAD VÉGE.

119.

PALAIS DE POZSONY.
PENDULE ET BOUGEOIRS
EN BRONZE DORÉ.
FRANCE, ÉPOQUE DE LOUIS XVI.

120. KIRÁLYFAI KASTÉLY.
ÍRÓASZTAL, BRONZ VERETEKSEL.
FRANCIA, XVIII. SZÁZAD.

120.

CHÂTEAU DE KIRÁLYFA.
BUREAU PLAT ORNÉ DE BRONZES.
FRANCE, ÉPOQUE DE LOUIS XV.

121.

121. POZSONYI PALOTA.
FIÓKOS SZEKRÉNY, MAHAGONI,
ARANYOZOTT BRONZ-VERETEKSEL.
FRANCIA, XVIII. SZÁZAD VÉGE.

PALAIS DE POZSONY.
COMMUNE EN ACAJOU,
ORNÉ DE BRONZES.
FRANCE, ÉPOQUE DE LOUIS XVI.

122. KIRÁLYFAI KASTÉLY.
AZ U. N. POMPEJI TEREM.
CHÂTEAU DE KIRÁLYFA.
SALLE DITE POMPÉIENNE.

123.

123. KIRÁLYFAI KASTÉLY, HÁLÓSZOBA.
CHÂTEAU DE KIRÁLYFA, CHAMBRE À COUCHER.

124
Gróf Pálffy
János
műkincsei.

124.

124. KIRÁLYFAI KASTÉLY.
FOLYOSÓ-RÉSZLET.

CHÂTEAU DE KIRÁLYFA.
DÉTAIL DU CORRIDOR.

vagy leveses tálat, mert ezeket rendszeren beolvasztották, akár nálunk, mikor az Empire-ezüst dívatját multa volt, hogy az ekként szerzett pénzen újat, dívatosat vásárolhassanak; ennél fogva az efajta ezüstműnek igen nagy a forgalmi értéke, melyet még fokoz az a körülmény, hogy a két elől megnevezett ország ötvösművészete oly magas művészeti színvonalra emelte a rendes használatra szánt ú. n. fehér ezüstöt a XVIII. században s a XIX. század elején, a minővel sem ennekelőtte nem birt, sem valószínűleg többé bírni nem fog. Kivételes szépségét és művészeti kvalitását a formák anyagszerű volta, a vonalak bája és még inkább a megmunkálás befejezett tökélye, az, amit az angolok finish-nek neveznek, adja meg.

A királyfai ezüstkamaráról még katalógus vagy leltár sem adna kellő fogalmat. Látni kellene a gyűjteményt magát. Szándékom volt a Pálffy-féle hagyaték összes ötvösmunkáit, arany- és ezüstedényeit, ékszereit kiállítás keretében itt, Budapesten, bemutatni. Tervemről azonban a fennálló viszonyok következtében le kellett mondanom. Sajnálom a főváros, az ország, de meg a külföld szempontjából is, mert sem itt, sem amott nem egykönnyen lehet olyan látványt nyújtani a közönségnek, aminőt terveztem.

□

□

A franciák egy igen kedves kifejezést használnak annak jelzésére, hogy a legjava: „Le petit bouquet“. A Pálffy-féle művészeti hagyaték legjava, bokkrétája a pozsonyi palotának tartalma. A ház külseje nem mérkőzhetik sem a bajmóczi vár architektónikus hatásával, sem a bazini vár történelmi levegőjével, még kevésbé a királyfai kastély ép annyira bájos, mint nagyúri voltával, mert igénytelen, minden díszítés híjjával való emeletes ház, aminő van Pozsonyban is, de másutt is Magyarországon nem egy. Viszont mindezekkel szemben habozás nélkül állítom, hogy olyan bútorokkal és képekkel díszített és művészeti ízléssel elrendezett lakás nincs több az országban. Ennek előérzete már a lépcsőházban kap meg minket. Pálffy János abból az igen helyes nézetből indult ki, hogy palotájának egyes helységei között azért, mert mindegyike természet-szerűleg más más rendeltetést tölt be, rangfokozat nincsen: egyenrangú valamennyi, mert ő használja valamennyit. Amikor a nélkülözhetlen lépcsőt veszi igénybe, hogy lakásába jusson, amikor fogad, dolgozik, olvas, pihen vagy öltözködik, egyaránt marad aki volt, s ha lelke a szépet megkívánja, ezzel magát minden szobában egyaránt körülveheti, feltéve persze, hogy az illető szobákba helyezett tárgyak a szobában lefolyó életműködésnek megfelelnek. Nem találok tehát kivetni valót azon, hogy például a Boltraffionak tulajdonított Szt. Sebestyént ábrázoló festményt értéke dacára a lépcsőházban akasztatta föl, lévén a kép igen nagy, s rendes szobában célszerűen el sem helyezhető; sem nem találok okot a gáncsra abban, hogy legbájosabb bútoradarabját, egy aranyozott bronzal díszített, mahagóniból való fiókos szekrényt öltözőszobájába tette, mıtán e szekrény eredetileg is fehérnemű befogadására készült.

A pozsonyi palotában, egy keskeny, egyablakos átjáró szobát beleszámítva, 8 lakószoba van, ú. m. egy kisebb, egy nagyobb fogadószoba, ebédlő, könyvtár és dolgozószoba, a háló- s ezzel szomszédos öltözőszoba.

A pozsonyi palota berendezése, általános jellemvonását, keletkezési időpontot és stílt illetőleg, valamivel megelőzi a királyfai kastély berendezését. Emellett a XVIII. századnak nálunk ismeretlen, jobban mondva csakis Franciaországban élt és fejlesztett változatát tünteti fel, mely kezdődik XIV. Lajossal s belenyúl utódja uralkodásának első évtizedébe, figyelembe nem véve a régence jelzővel illetett mellékágot. Jellegzetes e korban a vonalaknak úgy a közvetlenül megelőző, mint az utána következő kor szokásaihoz mért viszonylagos egyszerűsége, a tömegek kimért egyensúlya, bútoroknál az aranyozott bronz használata, a fémekkel berakott békateknő-borítások, a Kinából származó, nem ritkán bronzba foglalt zöldes színű úgynevezett celadon-porcellán iránt való előszeretet, az arannyal és ezüsttel átszőtt nehéz virágos selymek, általában pedig valami szertartásos, pompára hajló és végül a gyűjtés iránt való szenvedély újjáébredése, s ezzel kapcsolatban

festményeknek nagyobb mennyiségben való beszerzése, melyek most már nem annyira szobadisznek szolgálnak, hanem önönmagukért vannak, mintegy képtárt alkotva. Pozsonyban is valóságos képtárt látunk régi mesterek válogatott alkotásaiból, számszerint 88 darab a gróf által külön e célra szövetett chamois selyem alapon sárgaréz sarkokon olyformán megerősítve, hogy valamennyi kép a világosság felé fordítható. Ez a képtár, melyet, amint már említettem, az országnak hagyományozott, a megboldogult pozsonyi palotájának kincse s értékére nézve megközelíti a 2,000.000 koronát. Az olasz mesterek, köztük Francesco Francia viszik a szót, Boltraffio nevét már említettem, a Tiziano egy dogét ábrázoló képe kétségkívül a nevezett mester munkája, egymaga 200.000 koronát érhet. Ezenkívül a németalföldi mesterek is képviselve vannak, így Hobbema és Rembrandt egy-egy tájképpel és mások.

A szobákon végig haladva, szemünk mindenekelőtt a már említett mahagóni szekrényen akad meg, melynek cizelált s aranyozott bronzveretei a legjobbak közül valók, amiket a világhírű francia bronzművesek valaha készítettek. A hagyomány szerint a saint-cloudi kastélyból való és Marie Antoinette tulajdona lett volna. Ez mellékes; lényeges azonban az, hogy kiállja a versenyt a szerencsétlen fejedelemasszony számára készült hiteles bútorدارabokkal. Bouille idejéből, ha nem is tőle magától való a nagyobbik fogadószobában álló íróasztal és az ezen álló kis könyvespolc. Mindkettő sötét, majdnem fekete békateknővel borított, benne sárgarézlemezről metszett s berakott lombdiszitménnyel s aranyozott bronzveretekkel. A könyvpolcon lévők kiválón szépek, akár a mintázást, akár a cizelálást nézzük. Szemben, a másik falon nagyobb méretű, két ajtós szekrény áll. Ennek borítása vörös békateknő, berakása pedig sárgaréz és ón, tehát szinesebb. Valamely dícsőséges háború emlékéből merítette a mester a díszítés motívumait, mert csupa csatajeleneteket látunk berakva az oldalakon, elől az ajtó közepén pedig a győztes hadvezér, kinek hercegi koronás monogramma a mező négy sarkát díszíti. Nem kétlem, hogy olyan valaki van itt ábrázolva, kinek neve a történelemben is előfordul. Egykorú és stíl tekintetében hasonló díszszekrénye van özv. Andrássy Aladárné grófnénak; ezt „A magyar műkincsek“ című munkában ismertettem évekkkel ezelőtt. A kisebbik fogadószobában még egy, ugyancsak vörös békateknővel borított, sárgarézzel berakott fiókos szekény köti le figyelmünket, hasonló ahhoz, melyet Williamson érdemesnek tartott a „Les meubles d'art du mobilier national“ című diszmunckában közzétenni. Ugyanitt találjuk majdnem hasonmását egy olyan lábas órának, aminő XV. Lajos szobájában állott. Ez a pozsonyi palota talán legmonumentálisabb bútorدارabja. A mi óránk egykori tulajdonosáról mitsem tudni. Az óraművet Berthoud készítette a lehető legnagyobb gonddal, mert ingájának egyenletes járását biztosítandó, szerkezete a fémnek hő okozta méretváltozásaival is számol, sőt még a légköri nedvességgel is. Tokja ébenfából készült s aranyozott bronzdíszítésményekkel ékített. Mintázásuk nagyszabásu volta és elrendezésük elsőrangúvá avatják e darabot. Lehetetlen említés nélkül hagynom, mint becses anyagot, a bútorzatot kiegészítő bronzokat, így egy órát festett üvegbetétekkel, melyet a nádor hozott magával Párisból, továbbá a részben még a XVIII. században bronzba foglalt celadon-porcellánokat, kisebb-nagyobb díszedényeket és csészéket.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a pozsonyi palota gyűjteménye, amennyiben a lakásban talált elhelyezést, darabszámra nézve jóval kisebb a királyfai gyűjteménynél, de ebben vannak az egyenként véve, viszonylag legértékesebb darabok oly módon csoportosítva, mennyiség, minőség, forma és szín tekintetében, hogy véteknek tekinteném, ha akár egy darab is eltávolíttatnék, vagy helyéből elmozdítottatnék. Valóságos izlésfejlesztő és nemesítő intézmény-féle ez a pozsonyi palota belseje, melyet mindenki élvezettel fog végignézni és senki sem fog haszon nélkül tanulmányozni. Ha valahol, úgy itt nyilatkozik meg Pálffy János művészi lelke a maga finomságában.

A pozsonyi gyűjteményt is ezüstkamara egészíti ki, jobban mondva ötvösmunkák gyűjteménye, százhuszon felül és néhány ékszer. Ez utóbbiak jobbára modernnek, díszruhára valók s a kövek — gyémántok — szépsége által tűnnek ki. A többi három

csoportba osztható. Az első asztalra való fehér ezüstnemű, angol, részben a XIX. század elejéről való, vagy annak kiegészítésére csinált másolat; a második XVII. századbéli augsburgi, nürnbergi és egyéb németországi városokból származó, igen jellegzetes aranyozott serlegek és kupák sorozata, közöttük néhány a legjobb mesterekre emlékeztető példány; a harmadik csoport végül, mintegy 30, aranyból való, zománccal díszített burnót-szelence. Amennyire én a hazai magántulajdonban lévő efféle anyagot ismerem, pedig alighanem alaposan ismerem, csak elvétve akad egy is olyan, aminőt a pozsonyi palota örökösének hagyományozott a végrendelkező gróf számosat, a legjavához hasonlókat pedig, ezeken kívül, egyáltalában nem ismerek Magyarországon. Majdnem valamennyi párisi munka a XVIII. század végéről, hibátlan fentartású, bélyeggel és mesterjeggyel ellátott.

□

□

Végül még egy kérdést szeretnék tisztázni. Milyen hely illeti meg Pálffy János gróft mint gyűjtőt általában, eltekintve sajátos hazai viszonyainktól és milyen viszonyban állott szakértelme, reátermettsége az elvállalt feladattal?

Pálffy János bizonyos szempontból nézve, abból, amelyet ő maga választott meg magának, egyedül áll az előttem ismeretes gyűjtők között. Csakis Wilzek Hans gróf hasonlítható hozzája. Mindketten a gyűjtött tárgyak ezernyi elemeiből egy új, önmagában zárt, addigélé nem létezett egészet alkottak. Wilzek gróf a kreutzensteini középkori várat hozta létre annak minden hozzátartozó, a legapróbb részletre kiterjeszkedő, egykorú berendezésével; Pálffy János ugyanilyen munkát végzett, de tágabb kört ölelve fel, amint az fejtegetéseimből kiviláglik. Tehát nem halmozott fel műtárgyakat önönmagukért, nem vásárolt festményeket és régiségeket rendes amateur módjára, hanem a legszebb és legtökéletesebb formában rekonstruálta és restaurálta nemzetségének egy történelmi becsű fejezetét s ezzel Magyarország kulturájának is egy fejezetét, aminő az részben volt, részben lehetett volna. A mi szempontunkból azonban Pálffy János tevékenysége és hátrahagyott műve nagyban felülmúlja az osztrák főúr kétségkívül igen értékes munkálkodását, mert Magyarország műemlékekben szegény, ilyeneknek hazánkban kettős a közművelődési fontossága.

Szakértelme a feladatnak megfelelően volt beállítva. Ritka, mondhatnám páratlan érzékkel és tapintattal kereste s találta meg a céljainak legjobban megfelelő anyagot. E tekintetben nem tévedett. Gyűjteményében álrégiségek nincsenek. Az a néhány darab, mely valamely letűnt kor izlésében és szellemében készült, de napjainkban, nem sorozható a hamisítvány fogalma alá, mert nem akarja megtéveszteni a nézőt; bizonyos rendeltetést tölt be, jobb hiányában hézagot pótol. Az olyan gyűjtő, aki öntudatlanul vesz hamis régiségeket, nem csak egynehányat szerez meg, hanem sokat, mert tudása fogyatékos s áldozatává válik a csalóknak, kik csakhamar köréje csoportosulnak, kizsákmányolják, kivált ha szívesen vásárló milliomos.

Vajha adna a magyarok Istene sok Pálffy Jánost az országnak!

■ ■

■ ■